

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s): Mourier, Ferdinand-Louis.; F. L. Mourier.
Titel | Title: Historisk Lovtale over Lorenz Spengler
Udgivet år og sted | Publication time and place: Kjøbenhavn : S. Poulsen, 1808
Fysiske størrelse | Physical extent: 47 s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

Lovtale

over

Spengler

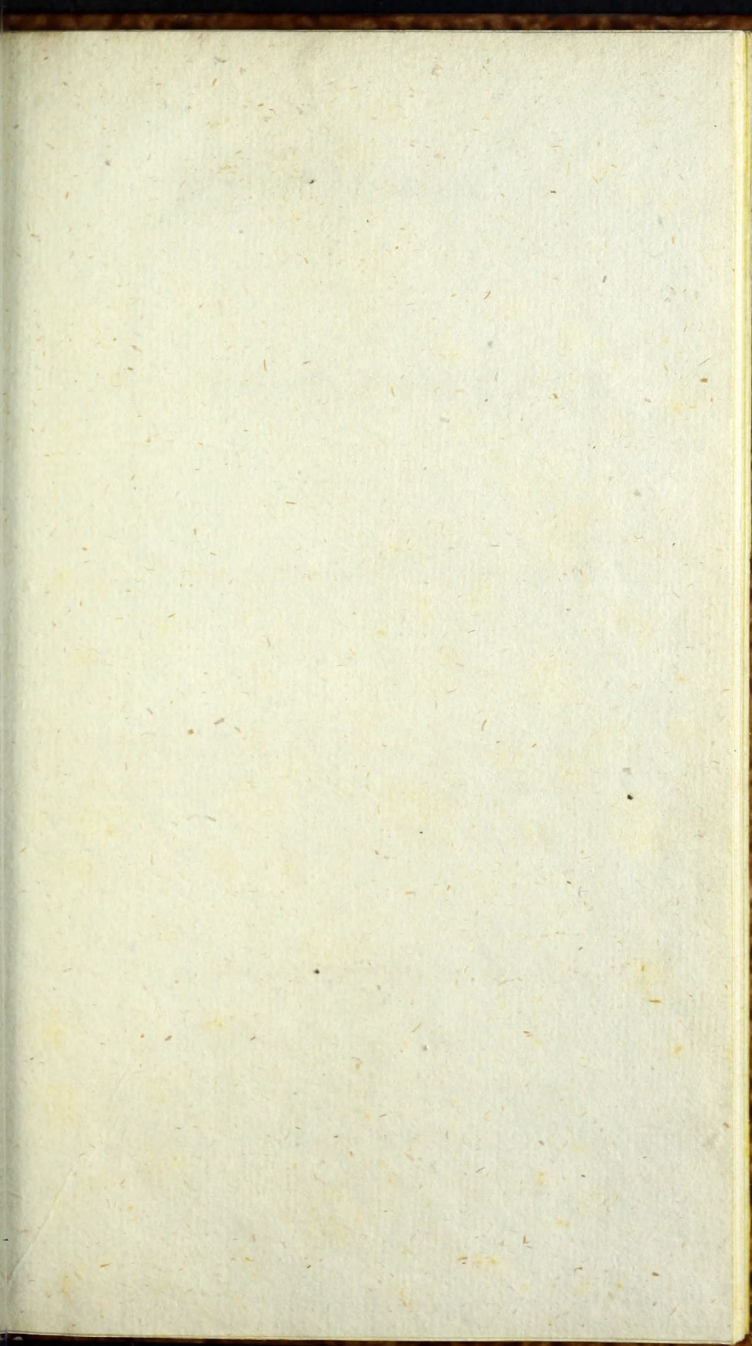
46, - 103. - 8°

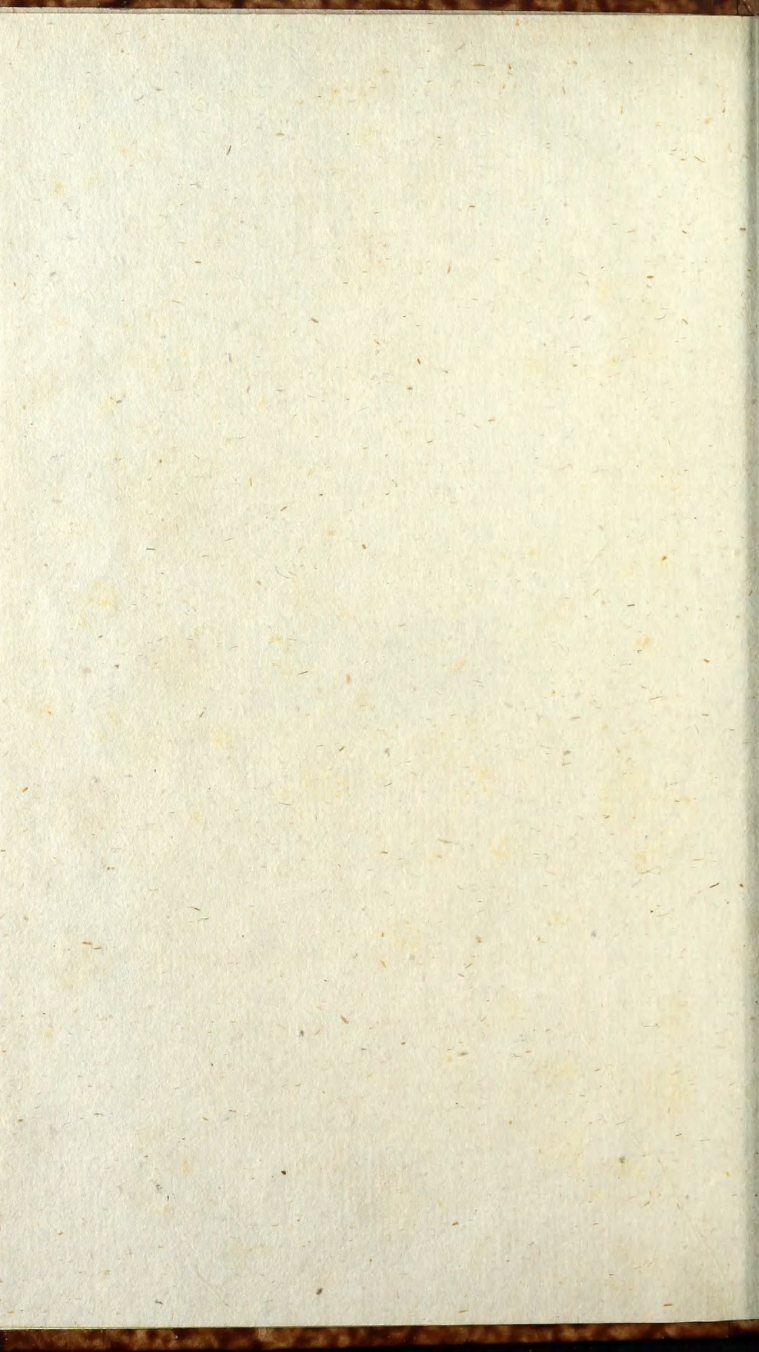
DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130020738295

Historisk Lovtale

over

Lorenz Spengler.

(Ærskilt Aftryk af Maanedskriftet Iris og Hebe.)

---

*Tranquile, il attendait qu'au gré de ses souhaits,
La mort vînt à son Dieu le rejoindre à-jamais.*

HENR., ch. I. v. 112. 113.

Kjøbenhavn, 1808.

Paa Hofboghandler S. Poulsens Forlag,
trykt hos Morthorstes Enke & Comp.

Historie Postale

1808

Forney & Compagnie

(C'est le titre de l'ouvrage de M. de la Harpe)

Tranquille, il attendait qu'un gré de ses souhaits,
La mort vint à son Dieu le rejoindre à jamais.
HENR., ch. I. v. 112. 113.

Rien de plus intéressant que de voir
l'ouvrage de M. de la Harpe
chez M. de la Harpe & Comp.

Historisk Lovtale over Lorenz Spengler.

Lad andre, ved Indtrykket af store Navnes og ærefrygtbydende Handlingers Glans, hellige Fyrster og Krigshelte deres Lovtaler; jeg foretrækker at rose de private Dyder hos Borgere, som have gjort sig velfortjente paa deres, skjøndt i Dine lidet faldende, Post, hvor Alverdenens Herre satte dem. De første, som Alexander, ere Jordens Skræk og Forbavselse; de andre, hvor behageligt! er edens Fryd og Opbyggelse: hine, vare de end værdige til deres Navnkundighed, kunne ikke, uden for meget faa Personer, fremsættes til Efterlignelse; disse ere Mønstre og Velgiørere for hele Menneskeskønnet og især for den ringere Stand: man kan, uden Skade for det Almindelige, afholde sig fra at rose Mænd, som Beundring, Smiger, Fordom kun altfor meget kaves om at berømme; derimod kunde det give Anledning til Græmmelse, kunde volde stort Tab, for Familiers og Enkeltes Vejledning, ja selv for det offentlige Beste, at lade i Forglemmelse Erindringen af dem, som ved deres Talenter og deres Dyder have gavnet Fædrelandet.

Lorenz Spengler, Borger fra Schafhausen og i Kjøbenhavn, Kunstdreier ved det danske Hof, Opsynsmand over det kongelige Natur- og Kunstammer, Medlem af det kongelige Videnskabs-Selskab i denne Hovedstad, og mange andre lærde Selskaber, saavel i, som udenfor Landet, blev fød, omtrent i Midten af September 1720, (Dagen vidste han ikke nøjagtig,) i Schafhausen, en Stad i Sveits ved Rhinens højre Nabred. Hans Forældre vare Johan Konrad Spengler, Bygmester i denne Stad og Medlem af denne lille Republik's Store Raad; og Marie Peters, begge af Schafhausen. Den 22de i samme Maaned blev han døbt; Adelsmanden Wilhelm Gosweiler var hans Gudfader, og Fru Katharine Peier Im Hof, en Læges Egtfælle, hans Gudmoder. Navnet Lorenz, som man gav ham, var efter en Nærfrænde, i Folge en forvendt Skik, som i mange Familier har Sted, altid at gientage de samme Navne.

Forældrene til vor Spengler forplantede paa ham, kan man sige, en sund Sjæl i et sundt Legeme; et uskatteerligt Gode: og, som med Moderalken, inddrak han denne Herrens Frygt, Grundlæg til usoranderlig Kæstskaffenhed, et Hovedtræk i hans Karakter. Iøvrigt mistede han sin Moder, da han var tre Aar gammel. Faderen giftede sig paa ny, omtrent 1726, med en Jomfru Blank, en Bundmager's Datter; men

men havde ingen Børn med hende. Han blev, efter nogle Aars Forløb, anden gang Enkemand, og døde 1748, i en Alder af henved 71 Aar. Schafhausen har denne duelige Mand at takke for mange af sine Forfærdigheder, især for Opbygningen af den smukke Bro over Rhinen. Med sin første Egtefælle havde han tre Sønner, af hvilke Lorents var den yngste. Den ældste, Johan-Konrad, var, ligesom Faderen, Bygmester i Staden Schafhausen, og Medlem af det store Raad. Han døde i en Alder af halvfjerdsfindstyve Aar, omtrent 1781, og efterlod med sin Kone, fødte Metzger, to Døttre: den ene (Helene) gift med Dommeren Fischer, af hvilke man har seet en Søn i Kjøbenhavn Aar 1794; den anden gift med en ved Navn Habicht. Han havde haft en Søn, som, efterat han i Genf havde været Handels-Lærling, skulde rejse til Kjøbenhavn, og gaae paa Iselin's Kontor, da en for tidlig Død bortrev ham i sit attende Aar. Den anden Broder til vor Spengler, Johan, Fabrikant og Fajansemaler, døde i Bern, i en ung Alder, omtrent 24 Aar, henved Aaret 1738 *). — Men, lad os igien vende

*) Endnu et Par Ord om L. Spengler's Naar-
 paarørende og Forfædre: Johan-Konrad, Fa-
 deren, havde tre Brødre; af den ene Broder, ved
 Navn Georg, skal endnu være Descendentere:

og til ham, der er Gienstanden for vor Sorg,
og som i 64 Aar var dansk Patriot.

L.

en anden hed Lorents. Der har været en
Spengler, Architect og Maskinmester ved Hoffet i
Mitau, der havde en Søn, som jeg troer, og har
efterladt sig Efterkommere. Fra denne Sidelinie
var en Spengler, som for mange Aar siden har
været i Kjøbenhavn; ligesom og en berømt Ak-
tør af dette Navn paa det tydske Theater i Pe-
tersborg. Men da vor Spengler, forresten meget
lidet Tideregner og Genealogist, aldrig har kiendt
sine Onkler eller verlet Breve med denne Deel af
sin Familie, er det, som man veed om disse Spengler,
meget ubestemt; og upaatvibseligt ere de Enkelte
af denne Familie meget adspredte. — Slægten
Spengler i Almindelighed, antages oprindelig fra
Schlesien, er gammel og meget talrig. Der er
enkelte Personer af den i Saksen, i Franken, i
Sveits og i Nederlandene. Den har givet Offi-
cerer og Chefer for Armeer og Flaader, Pastorer i
Kirken, Lærde i Videnskabernes Republik, fornem-
melig Kunstnere. Lazarus Spengler, Syn-
dikus i Nürnberg, Luthers Samtidige og Ven, var
Stammefader til en talrig Familie, til hvilken sand-
synligvis Spenglerne fra Schafhausen henhøre.
Der findes Spengler i det borgerlige Fisserlaug, det
ene af denne Stads tolv Laug: men, de danne der,
for lang Tid siden, mange Familier eller forskellige

100 L. Spengler, i fød, som vi have seet, i
 hvad man kalder den borgerlige Stand, sit en-
 simpel, men sand kristelig, Opdragelse; og, efter sine
 gudelige Forældres Underviisning og Exempel,
 lærde han betimelig, at lade sig Alt, hvad der angik
 Religionen og Gudsdyrkelsen, være magtpaalig-
 gende. — En Anekdote, til Beviis herpaa, for-
 tjener at bringes i Erindring. Man veed, hvil-
 ken rædsom Gidsbaade Kiøbenhavn leed mod En-
 den af Oktober 1728. De Reformeertes Tem-
 pel, opbyggt fyrrethve Aar iforvejen, blev, lige-
 som flere af denne Hovedstads Kirker, et Kog
 for Luerne: i den Anledning foranstaltedes en
 Kollekt, i den tydske og franske Menigheds
 Navn, hos Menighederne af samme Troesbekien-
 delse
 101 Sidelinier, som ikke have noget sættes uden Navnet.
 102 Her, f. E., har, i en Tid af Tredive Aar, været en
 103 Arbejdsforstander for en Spejlsfabrik (en af den tydske
 104 reformeerte Menigheds Diaconi), der, endstjøndt
 105 han har de selsomme Navne og det samme Føde-
 106 stæd som vor Afdøde, dog var ham fremmed. I
 107 Hamborg er ligeledes en Johan. Jakob Speng-
 108 ler, Pottemager og Kaffelovnsfabrikant. Forre-
 109 sten, da Ordet Spengler, i nogle Provindsers
 110 Dialekt, er appellativisk og betyder Blifkensla-
 111 ger, kan det, ligesom Ordene Wolf, Klein, Meier &c.
 112 høre til forskjellige Familier. Endelig, *nam*
 113 *Stemmata quid faciant? et quæ non fecimus ipsi,*
 114 *Et genus et proavos, vix ea nostra puto,*

delse i de forskiellige Lande i Europa, til Kirken og Præsteboligernes Opbygning paa ny. L. Spengler har ofte fortælt, at han erindrede sig, da de affendte Indsamlere *) rejste giennem Schaft-
hausen i Aaret 1729, at han da selv havde bidraget til Kollekten til Beste for en Kirke, som i Fremtiden tællede ham blandt dens Diaconi og Ældste. Hans Fader gav ham, til det Brug, en Daler, som Barnet, paa den Tid ni til ti Aar gammel, lagde selv i den store sorte Børs, fremraft ved den anden Deputeerte. Efter den første Barndommens Underviisning, bestemte L. Spengler sig, formedelst sin Tilbøjelighed til Mekaniken og Kunstene, for Drejerkunsten; en Haandtering lidet agtet, en Haandtering i Almindelighed forviist til de blot mekaniske Arbejders Klasse, men som han skulde forædle og ophøje, ved Anvendelse af de sjældneste og beundringsværdigste Talenter. Derfor maatte han rejse ud blandt Fremmede; og det blev besluttet, at sætte ham i Lære i Regensburg, hos den berømte Teuber **), Kunstdrejer af første Rang, boesat for mere end tyve Aar siden, som

*) Paul Herault, fra Genf, den ældste af Præsterne ved den reformeerte Kirke, og Anton Jean, Vinhandler, en af den franske Menigheds Notabler.

**) Man har af denne berømte Kunstner Skriftet: Johann-Martin Teubers, Mechanici, auch Kunst- und
Eil;

som arbejdede i Elfenbeen og Eols. Forinden
 Spengler forlod sin Faders Hus, blev han
 ved en Gejslig af Schaffhausen underviist i
 Kristendommen; og konfirmeret, da han neppe
 var fjorten Aar. I Høsten af Aaret 1734,
 blev han Lærling hos Leuber, og tilbragte der
 fem Aar, hvilke bløve vel anvendte. I dette
 Tidspunkt fik han undertiden det Indsald, at be-
 søge Kirker og Klosters, og at høre katholiske Præ-
 dikanter: men saa gudfrygtig han var, saa lidet
 behagede ham Taler, hvilke altfor meget toge
 Hensyn til theologiske Stridspunkter, og den
 Overtro, hvortil han var Vidne.

Fra Regensburg kom han tilbage til Schaf-
 hausen i Aaret 1739, kommuniseerte der, saae
 sin Fader for sidste gang, og begav sig samme
 Aar til Bern, for der at arbejde som Svend.
 Der var han i den strænge Vinter 1740, hvilket
 han ofte har fortælt, og arbejdede hos en Prin-
 cipal, hvis Værksted var i et høvelvet Værelse.
 Patristernes Sønner kom der i Mængde, for
 at see den, af den største Deel alerede udmærkede,
 unge

Silber-Drechlers in Regensburg, Vollständige An-
 weisung zur Kunst der gemeinen und höhern Drehkunst,
 worinnen nicht nur 2c. Regensburg, 4. 1740. mit
 Kupf. — Der skal og være en nyere Udgave i quart,
 Regensburg 1754, med 31 Figurer. — Man havde
 alerede et andet Skrift i samme Materie, i fransk og
 latinsk, Lyon, 1706, af Munken Carl Plumier.

unge Kunstner dreje; og alle bleve ligesaa indtagne af hans jevne Godhed som af hans Duelighed.

Det fattedes Spengler paa en Skueplads, mere skicket for hans Talenter: han borde desuden, som ung Kunstner, see sig noget om i Verden, og søge at giøre sig fuldkommen. Han forlod Bern og Sveits i Foraaret af 1742, foer ned ad Rhinen, indskibede sig i Minwegen, og, uden at opholde sig i Holland, rejste til England, for der at prøve Lykken.

I London levede han kun med sine Landsmænd eller Tydskere, og arbejdede hos en Prinsival, en Ungarer af Fødsel, som talede det tydske Sprog med ham. I denne store Stad, hvor han stedse forblev simpel og from, havde han ellers nogle Bekjendtere, med hvilke han oprettede et Selskab, hvorved det blev unødvendigt for ham at omgaaes Englændere, og at lære deres Sprog. J. U. Schnætzler, G. M. Moser, 1c, vare de Kunstnere, som han oftest omgikkes*). Han erindrede sig alene, at han, flere end een gang, af Pøbelen var bleven holdt for en Fransmand; og at han havde seet Prindsen af Wallis, Georg den II dens Søn, en overmaade elsket Prinds, den samme som døde længe for sin Fader, i Aaret 1751.

Da Spengler, meget lidt engelsk af Karakter, efter et Aar og nogle Maanedes Ophold i London

*) See, hvad J. G. Knebel siger derom, i sine Nachrichten der besten Künstler in der Schweiz, Zürich 1769.

London, traf en Leilighed at komme til Kjøbenhavn, hvorhen man havde opmuntret ham til at begibe sig, greb han med Iver denne Leilighed. Nogle Kunstnere, som paa samme Tid vare i London, hvilke efter den danske Regierings Forsaetning rejste til Kjøbenhavn, overtalede ham til at følge med. De vigtigste vare M a t t e r, en fortrinlig sin Steenarbejder og Udgraverer, og den berømte M. C. E u s c h e r, fra Nürnberg, historisk Kobberstikker, som skulde stikke Kobberne til Nordens Rejse i Egypten. Spengler og hans Rejsesæller gik ombord, henmod Enden af Oktob. 1743, paa en af de tre Fregatter, som Kristian den VI, paa den Tid i Misforstaaelse med Sverrig *), havde kjøbt af Storbritannien, og som kommanderedes af en Capitain G a r d n e r. Efter sexten Dages Sejlsads, og ikke uden at have været stedt i adskillige Farer, kom de til Kjøbenhavn, henimod Midten af November 1743; et mærkværdigt Tidspunkt i Spenglers Liv, da han fra den Tid af ikke rejste oftere, men forblev stedse i Danmark.

Alligevel var det ikke hans Mening; thi Bessælet af ædel Attraa for at fuldende sin Kunst, vilde

*) Anledningen var den tilfældige Arvesølge til Sverrigs Throne, til hvilken Kongen havde anbefalet sin Søn, siden Frederik V., som og Fornylsen af den falmærste Union: en gavnlige Plan, som mislykkedes ved det russiske magthavende Parti.

vilde han i denne Hovedstad kun arbejde nogen Tid, for at benytte sig af de Mynstre, han maatte antræffe her; siden saa hastig som mulig begibe sig paa Reisen til sit Fædreland, og boesætte sig der; thi han elskede ingenstinde det omvankende Liv. Men T u s c h e r, som forstod at vurdere ham, anbefalede ham, taledede selv om ham til Hoffet; og denne Kunstners Iver bidrog ikke lidet til at holde Spengler i dette Land, hvor han, kort efter sin Ankomst, blev erkiendt som mesterlig i sit Fag. Den unge Kunstner maatte, imod sin Faders Ønske, en agtværdig Olding, der saa gierne vilde see og omfavne sin Søn, og imod sin egen Tilbøjelighed, bestemme sig til at opholde sig saa langt fra Sine. For at overvinde denne Hjemlængsel, behøvedes intet ringere, end Hoffets og mange af de anseeligste Personers indstændige Anmodninger og Opmuntringer: det var først efter megen Raadsvildhed, og paa stærke Tilskyndelser af en Fyrste, som var indtaget af hans redelige Karakter og en Ven af Kunstnerne, at han samtykkede i, at opstaae her sin Boelig.

Hans agtede Navn, hvilket snart kom Kristian den VIte for Øren, forskaffede ham den første Forfremmelse som Hoffkunstdrejer; Patent herpaa, samt Privilegier som Kjøbenhavns Borger, modtog han, fra 1ste Febr. 1745, med en anstændig Løn, som efterhaanden blev forøget indtil 400 Rdlr., og desforuden blev ethvert

særskilt Stykke betalt. Med Sværige var igien
 god Forstaaelse bragt tilveje; og denne Omstæn-
 dighed var gunstig for Kunstneren, som var vel
 anseet af Hoffet og Staden. Over Kammer-
 junker Dollrath August von der Lühe er-
 klærede sig meer end nogen anden Herre som
 Spenglers Patron, og søgte at være ham nyttig.
 Man indrettede for vor Schafhausner, fra den
 Tid af i kongelig Tjeneste, et Værksted med alle
 fornødne Redskaber, i et Gemak paa Kristiansborgs
 Slot, hvor de fornemste Personer kom for at
 besøge ham, tale med ham, og undervises i
 hans Kunst. Ja endog Monarken selv, Drott-
 ningen Sophie-Magdalen og hendes Søster
 Karoline Fyrstiinde af Ostfrisland, og andre Per-
 soner af den kongelige Familie ansaae det ikke for
 ringe at modtage Underviisning af ham i den
 Kunst at dreje; og at forlyste sig ved denne op-
 perlige Forretning *). I blandt sine Discipler
 havde han ogsaa den efterfølgende Kong Fred-
 rik V. og de tvende Dronninger hans Gemaline-
 der. Her var det, at Spengler, opildnet ved
 saadanne Opmuntringer, forfærdigede de fleste af
 sine Mesterstykker i Elfenbeen og Rav, nemlig

*) Den samme Smag har mange Prindsen viist, især
 i disse to sidste Aarhundreder. See, i Fortællt af
 Teubers Værk, en omstændelig Meldning om Perso-
 ner af høieste Rang, som modtog Underviisning
 af ham.

Verlofer; Globes eller Eg indfattede det ene
 i det andet; meget lignende Portraiter, det ene
 Kiædet i det andet; Pagoder og Klokketaarne be-
 hangte med Smaaating; Skibe med deres Takke-
 tage; saakaldte Treenigheds-Ringe; og en Mængde
 fortræffelige og sammensatte Stykker, der sætte
 Elskere af det Sjeldne i Forundring.

Han havde ligeledes sit eget Værksted, til
 hvilket han indskrænkede sig, efterat have hørt op
 med at arbejde paa Kristiansborg. Hans Due-
 lighed, og den Flid han ved Drejerladet anvendte
 paa sine Arbejder, forskaffede ham, især i de
 første Aar, anseelig Vinding, som udgjorde,
 tilfældigvis en ganske ringe Arbejdsart, Begyndel-
 sen til hans Formue; han og hans Folk kunde
 neppe bestribe Arbejdet. Da han kom her, havde
 Kunsterne kun gjort ubetydelig Fremskridt; der
 var alt at vinde for Kunsten. De Stykker, som
 ere udgaaene fra hans Værksted, have altid ud-
 mærket sig ved Nøjagtighed, ved det Fine i For-
 merne, og ved Fuldendelse. Og saa vare
 hans Arbejder stærkt søgte; til ham henvendte man
 sig om disse, der vare forfærdigede med største Flid,
 og om alt hvad der bearbejdes paa Drejerla-
 det og i Elfenbeen af det meest fortræffelzste.
 Der ere endog blandt hans Stykker saadanne,
 der forudsætte en, just ikke almindelig, Videnskab;
 man beundrer, med Rette, blandt hans Ar-
 bejder, adskillige anatomiske Efterlignelser, i Sær-
 deleshed tvende Stykker, hvilke forestille nøjag-
 tig,

sig, det ene Djets, det andet Drets Mechanis-
 me. Hvilken Færdighed forresten i tusinde Ting,
 enten til Nytte eller til Prydelse, hvilke han havde
 at gjøre fra ny af, eller at udbedre; og altid
 sendtes det til Spengler! Endskiøndt han siden
 efter, ved Forretninger af andet Slags, og
 ved andre Syffelsættelser, var nødte til at høre op
 med sit Arbejde paa Drejerladet, har han dog
 vedblevet, at holde et Værksted, med Svende og
 Lærlinger, indtil Begyndelsen af dette Aarhun-
 drede, og det mere, fordi han nu var saa vant
 dertil, end for Bindings Skyld. Adskillige af
 disse Kunstnere, som dannedes under hans Besyn-
 relse (Holm, f. Ex. Gramann, Ditz,
 Koppitz, Körper, Schwartz, ic.) have ned-
 sat sig fordeeltigen her og i Provindsen; og
 Kunsten har ikke længere været saa sjelden, og
 saa indskrænket til eet Punkt.

Efter nogle Aars Ophold i Kjøbenhavn,
 hvor Lykken havde været ham saa gunstig, og
 hvor han havde forskaffet sig Belyndere og Ven-
 ner, gav Spengler Slip paa Tanken om, at rejse
 tilbage til Sveits, hvor Dødens Lee havde af-
 mejet hans Nærpaarørende og mange af hans
 Bekjendtere. Hans Forretninger og hans Smag,
 hvortil kom Hoffets Bevægenhed, holdte ham
 tilbage i dette Land, som var blevet ham et Ka-
 noan, og tilfode ham ikke at foretage sig Reiser,
 end ikke at besøge Kongeriget's Provindser.

henhorte desuden, vor brøse Kunstner, til de Mennesker, der blive gierne, hvor de ere, da han altid elskede sit Hjemsted. Hans eneste Udoanbringelse, i denne lange Periode af 64 Aar, vare til Helsingør, Frederiksborg og andre mærkværdige Steder paa vor De. Han var ogsaa en Sommer, med sin Ven, Pastor Kenna i, ved den berømte Kamlose Brønd i Staake. Men det var hans non plus ultra.

Spengelet, som aldeles ikke var indfrænket til sin Profession, hvilket man allerede har seet, havde med Held vovt sig i andre Haandarbejder. Han havde, f. Ex., et reget Talent til at forarbejde Kvæbebene, at indsætte kunstige Lænder; han forfærdigede dem af de haardeste blemagtige Substantier, sædvanligvis af Narhoalt; og dette Slags Arbejde, temmelig indbringende, sysselsatte ham endnu i en høj Alder. Paa en Tid, da denne Kunst endnu var lidet bekendt og var her som en Hemmelighed, har han gaaet mange Personer af begge Køn, der vare meget fornøjede ved at erholde Lænder paa ny, maaskee meget smukkere, end hine de havde mistet. Men denne nyttige Kunst er ogsaa i vore Dage bleven mere bekendt.

Dog det er Tid at betragte den Afvæde under højere Synspunkter, at betragte ham som Naturkyndig, ja endog som Lærd. Spengelet, aldeles indtagen for Naturovidenskaberne og nidkær for deres Fremme, sysselsatte sig ma-

get i nogle Aar, med Elektriciteten og dens Gær-
syn. Han blev endog Opfinder af en ny Maade
at elektrisere paa, og forbedrede meget Tilbehø-
ret. Og dette var ikke for ham en blot Forly-
stelses-Gienstand; han vilde, som de sande Na-
turkyndige, gjøre Nytte med Elektriseringen,
ved at anvende den, saavidt muligt, paa Læge-
kunsten. I Aaret 1748, bekiendtgjorte J. Ja-
labert, physisk Professor i Genf, at han, ved
Elektriseren, havde helbredet En, der var rørt
af Slag: B. de Sauvage paastod, at have havt
samme Held i Montpellier: og i Tydskland, i Eng-
land kappedes man om, at anvende den som et
Helbredelses-Middel. Dette var nok, for at
opmuntre Spengler, allerede Kunstens store
Tilhænger, til at anstille Forsøg af samme Slags
med sin Elektriseermaskine *). Hans første
Forsøg skeete paa en af hans Arbeidere, som var
beladt med en heftig Forkølelsesgigt i Armen; og
det heldige Udfald, som snart blev bekiendt, til-
skyndede andre Personer, at henvende sig til vor
Elektrisit. Hvilken Humanitet og ædel Uegen-
nyttig.

*) Meget sjeldne og interessante Erfaringer i denne
Deel af Physiken, som tilforn var ubekiendt,
heftede Opmærksomheden, omtrent Aar 1740, paa
denne nye Kilde til Vidunderligheder, og gjorde
Elektriseringen til en saa moderne Gienstand, at alle
Mennesker, Høje og Lave, vilde underrettes om den,
og forlyste sig ved samme. S. den Tids lærde Blade.

nyttighed viste ikke den brave Spengler! En Dag om Ugen var bestemt til disse menneskearlige Forretninger: i hans Laboratorium indfandt sig da undertiden indtil tresindstyve Personer og derover. Oftere end een gang har den Afdøde fortælt mig, hvad der, i Aaret 1753 og de følgende, tildrog sig i denne Henseende; nemlig, at Mennesker, for at erfare Elektriseringens gavnlige Virkninger, strømmede til ham i saadan Mængde, at han, i nogen Tid, maatte have en Skildvagt ved Gaardens Port, hvilken man omringede som en Indgang til Salighedens Tempel. Podagrister, Slagrørte, Hoftevees-Passenter betjente sig især, og det ikke uden Held, af dette Middel; Krøblinger fik deres Førlighed, Dove Hørelsen. Kort, disse virkelige Helbredelser, som han ingensinde vilde modtage Belønning for, gjorde Opsigt, opvakte endog nogen Misundelse, og forhvervede ham en Anseelse, der snart rygtedes blandt Fremmede. Efter Manges Ønske, hvilke ikke fandt de af Fr. Keiser til i Mercure danois givne Efterretninger tilfredsstillende, bekiendtgjorte Spengler i Sommeren 1754, Udfaldet af sine Erfaringer ihenseende til Elektriseringens helbredende Kraft, under Titel: Briefe, welche einige Erfahrung der elektrische Wirkungen in Krankheiten enthalten, 2c. 8vo. Kopenhagen, bei Rothens Witwe. Disse Breve, i hvilke ogsaa læses en omstændelig Beskrivelse over

over hans Maskine, bleve atter trykte i Leipzig, og alle vegne vel imodtagne. Efter Professor Krügers Raad, og under hans Præsidium, oplyste Dokt. Silen; fra Flensborg dem ved Anmærkninger i sin inaugural Disputats for Doktorgraden; og Hortmann fra Hannover har, i sine Skrifter om Elektriseringen, omtalt hine Breve med Berømmelse. Spengler havde desforuden prisværdige Kundskaber i Mekaniken og ypperlige Indsigter i Økonomien, som kan skønnes af en Beskrivelse, han, 1759, udgav i Trykken over Jern-Stueovnes beste Indretning, under Titel: Praktische Anzeige von eisernen Stuben-Defen. 8vo. Kopenhagen, bei Rothens Witwe, mit Kupfern. Denne Anvisning er oversat paa Dansk.

L. Spengler var ikke alene Kunstner, Naturforsker, Økonomist: han havde, ydermere, Anlæg for Digtekunsten. Breve i Vers, som han, efter sin Afrejse fra Sveits, havde tilskrevet sin Fader, men hvis Indhold hans Hukommelse havde beholdt, adskillige Lejlighedsstykker af hans Sammensætning, hvilke han ligeledes erindrede sig, og som han har fremsagt for os udenad, ere Beviser herpaa. Men, et meget værende Mindesmærke, som endnu er til, er et Digt, fuldt af ædle Følelser, hvilket han forfattede til Roes for sin afdøde Fader, en agtet og dyderig Borger. Denne Faders Dødsfald, som, 1748, indtraf i Schaffhausen, voldte ham en dyb, lang

varig Sorg. Han var endnu, nogle Aar efter, saa rørt herover, at han forfattede den Elegie, hvorom jeg nys har talet, og som han, 1755, lod trykke i Kjøbenhavn, i Folio, men kun saa Exemplarer, under Titel: *Kindliches Denkmal, welches* &c., med den Afdødes Billede, stukket efter et meget lignende Portrait eller udgraveret Arbejde i Elfenbeen, som Sonnen havde forfærdiget. Forfatteren overraskede adskillige Rangs personer det, iblandt andre, Sjællands Biskop P. Hørsløb, den danske Chrysostomus, som med Føje roste Digtet, og især den sønlige Verbødighed, som hvert Udtryk saa hjerdeligen vidne om.

Med langt større Indsigt forstod Spengler at skrive i Prosa. Han førte en meget udvidet Korrespondenz. I physiske og naturhistoriske Anledninger vekslede han Breve med Réaumur, Rollet, Linné, Martini, Haller, Bloch, Chais. Man har mange Afhandlinger fra ham, for størstedelen over konkyliologiske og insektologiske Gienstande, indrykkede i adskillige Akademiers Skrifter og i nogle lærde Blade; iblandt andre, en over Teredo'en, en Orm, som gnaver og giennemborer Digerne i Nederlandene. Forfatteren af Notizen over den Afdøde, i lærde Efterretn. 1808, No. 2 (Prof. P. E. Müller) siger: „Meest videnskabeligt Værd tillægges hans Skrifter i Konkyliologien, især for saavidt disse angaae Skaldyrenes Udvendige, hvori han har gjort mange nye Opdagel-

dagelser." I Anledning af en Beskrivelse over et yderst lille Skaldyr, forfattet for det berlinste naturforskende Selskab, men som nogle Personer, der læste denne Afhandling, formaaede ham at skænke det kongelige danske Videnskabers Selskab, blev han (1778) optaget i dette lærde Samfund. Vi tilføje, at Spengler bidrog, tilligemed Professorerne Krazenstein og Aseanius, til at forfatte Texten til det pragtfulde Konkylie-Værk, med Titel: *Auserlesene Schnecken, Muscheln und andere Schaalthiere, ic., von Frantz-Michael Regensfuss, aus Nürnberg, königl. Kupferstecher.* Dette Værk, som er tilføjet fransk Oversættelse, er udgivet paa kongelig Bekostning, i Aaret 1758, i stort Folio.

En Mand, som Spengler, der havde viff sig her som Kunstner og som Naturforsker, og der forenede hermed en Orden og Flid, af end større Værd end Videnskaben, en Mand desforden nidkær for sit nye Fædrelands Beste, for tjente vel en Post af den Beskaffenhed, som man, i lang Tid, gav ham Haab om. I Aaret 1769, erholdt han (uden Kunstgreb, fordi hans Talenter ikke trængte til slige) Expektantse paa Kunstammer-Bestyrrelsen, hvilket Embede beklædedes af Gerhard Morel, en Hamburger af Godsel, og en fortjent Mand; og ved benæbnte Morels uventede Død, den 29de Maj 1771, blev Spengler, allerede bekiendt med Kabinet-

tet, dets virkelige Forvalter eller Tilsynsmand *); og dette Tillids: Hverv forskaffede ham fra dette Djeblik, istedet for sin Hoffkunsidreier. Løn, et aarligt Honorar af 600 Rdlr., foruden meget betydelige tilfældige Indtægter.

Fra nu af var han, kan man sige, paa sit rette Sted: vi tør nok forsikre, uden at gisre hans Formænd Uret, at det kongelige Kjøbenhavnske Kunstammer, eet af de smukkeste, som fremvises, er af denne duelige Mand bleven vedligeholdt med største Omhu; og at det, uden endnu at være bleven hvad det borde være, har under hans Bestyrelse faaet betydelige Forøgelse.

*) Dette Kabinet, begyndt under Frederik III., blev, efter Kristian den Femtes Ordre, 1680 flyttet fra det gamle Slot til den Bygning, hvor det for nærværende Tid endnu er. Det var dengang under Ben. Grotskillings Omhu, om hvilken Bartholin taler, som om en duelig Drejer, og en Mand, der lagde Bind paa fremmede Planter Opvækning. Hans Søn efterfulgte ham under Frederik IV. Sønnensøn, af samme Navn som Bestefaderen, havde Forvaltning over Kabinettet i endel Aar, efterat Spengler var kommen til Staden. Efter de tre Grotskillinger, kom Johan Samuel Düval, Maler; han blev efter en Bestyrelse i en Tid af 27 Aar, før sin Død, der indtraf den 5te December 1765, substitueret G. Morel, Spenglers umiddelbare Formand.

fer. Vi indlade os ikke, i denne Henseende, i nogen omstændelig Beretning, som kun vilde være en Gientagelse af hvad man kan læse andersæds: vi sige blot, at iblant andre Arbejder af Spengler, hvilke bidrage til det kongelige Kunstammers Prydelse, seer man i det andet Værelse, en stor Lysekroner af Kob med fire og tyve Arme, og et skönt Brystbillede af hans Fader. Spengler forstod fuldkommen, og bedre end noget *Echit chero ne* *) i Rom, det Hele, som udfordres til at meddele en tydelig Forklaring over de forekommende Gjenstande. Med Malerier, Kobberstykker, Tegninger, Kunstens Mesterstykker, Oldsager, Konkylter, Mineralier, Planter, Myntvidenskaben, med alle disse Dele var han fortrolig, og i enhver af samme besad han dyb Indsigt, som tillige var forenet med stadigt godt Lune. Saaledes, naar han havde at fremvise Kabinettet, hvilket, paa visse Aarstider, havde Sted næsten daglig, skilte han sig ikke herved, som en Slet og ret Kongens Tjener, som forretter sit Dagværk, men som en sand Kunstelker, med ligesaa megen Smag som Forbindelighed og Lyst. Da Alderen ikke længere tillod ham, personlig at begive sig derhen, skete Fremvisningen,

*) Man kalder saaledes, af Ordet *Cicero* udtalt paa italiensk, Den, som i Rom paatager sig at ledsage en Rejsende paa de offentlige Steder og i Kabinetterne, og at udtalde ham alle Kunstens Gjenstande.

gen, med kongelig Tilladelse, og det paa en værdig Maade, af hans Søn, en dydig, smagfuld og erfaren Mand, som med Nytte har besøgt, adskillige gange, en stor Deel af Europas Lande, saavel for Handelen, som for at gjøre sine Kundskaber fuldkomnere.

Da han havde saa megen Smag for Naturhistorien, vil man ikke forundre sig over, at Spengler betimelig forskaffede sig selv et Kabinet. Hans herstkende Smag var for Sv. Konkylier, som han fra sin Ankomst her begyndte fra de første Aar af at samle paa. Forresten samlede han smaaligen og greb med Nidkiarhed og Indsigt enhver Lejlighed til at forsøge det. Konkylierne, ordnede efter Klasser, Slægter og Arter, og i Prydelse af deres fulde Glands, udgjorde i det mindste Grundvolden eller den allerbetydeligste Deel af Kabinettet, hvor de indtog en lang Sal, i smukke Glaskebe. Iblandt andre Stykker af stor Anseelse gaves den Konkyliet Fortrinet, som selv Linné havde kaldet, efter hans Navn, *Maetra Spengleri*. Denne Konkyliet-samling, bekiendt, saa at sige, i hele Europa, og Klenodiet for vor ærbærdige Ufødtes Fortkiarlighed, er maaskee den fuldstændigste, som har været til, og berigedes stedse med eet eller andet nyt Stykke: den fappedes om Fortrinet med de skønneste i England og i Frankrige, og overgik meget Thott's, Kemnit's og Moltke's Samlinger her. Spengler gjorde et ganske

ganske særeget Studium af denne Green af Naturhistorien, og blev en af de største Konfyliologister. Alle de Bøger, som handlede om denne Materie, studerede han: alle de Fortegnelser, indenlandste og udenlandste, som han kunde forskaffe sig, undgik ikke hans Giennemsyn: og, som vi have sagt, hans Pen sysselsatte sig fortrinlig og oftest med Konfyliologiens Giensstande. *Trahit sua quemque voluptas.* Hvad Sysselsættelse isvrigt vel uskyldigere! hvilken Smag renere og ædlere! saameget mere som hans Lidenskab i denne Henseende ikke bragte ham til at forsonne nogen af sine Pligter, end ikke engang til at paatage sig Udgifter, hvorover hans Familie havde kunnet beklage sig; og som ved at studere Naturen i en af dens vigtigste Frembringelser, opløstede sig altid til Skaberen, som ikke havde nogen mere oprigtig og mere andagtsfuld Tilbeder. Der var desforuden lignende og andre Naturfrembringelser, som Følgeskab, saasom Krebs, mærkværdige Slangar, Fisketønder, Sommerfugle af alle Slægter, pragtfulde Koralsvæxter, adskillige Dyrplanter og Stjernekoraller, af hvilke mange vare fra Norge og een fra Frankrigs-Ben (*Isle de France*), den eneste i sit Slags. Man saae ogsaa i Kabinettet hos Spengler, som Mineralogien var intet mindre end fremmed for, en rig Samling af Mineralier, kostbare Stene, Krystaller, Kalsedonier, og megen Lava saavel rac som be-

arbej

arbejdet. Og hvad skal jeg sige om Maleriværelset, hvor der ikke findes uden Værker af de største Mestere; om denne Samling, som i det Hele bestod af sjeldne og udvalgte Stykker, som jo længere man betragter dem, jo skønnere finder man dem, og som Kiendere ansee uvurderlig *)? Skade, at den Udsøgte, som var i Arbejde med en udførlig og ræsonnert Fortegnelse over samme, ikke fik dette Katalog fuldendtet. Endelig, hvad angaaer de Kunstens Gienstande, der stode i nærmere Forbindelse med hans Haandtering, da vare hans Værelser, hans Vindver, prydede med Værker i Elfenben og Rav, i hans Maneer, og Arbejdet det fineste og fortræffeligste. Mange Stykker, udarbejdede paa Drejerladet af ham, ere sande Mesterstykker og næsten Underværker.

Ligesaa forbindtlig og omgængelig, som indsigtfuld og begavet med Talenter, havde Spengler ingen større Fornøjelse, end at fremvise sit Kabinet, især for Kunstelskere og Kiendere. Hvem er der i Kiøbenhavn, som besøger Kunstsale, hvilken Fremmed er der, som nyfiken for at se skønne Værker, og med nok saa ringe Indsigt, der ikke har seet denne Konkyliesamling? Ikke

saar
 *) Hvad private Samlinger angaaer, kan denne Malerisamling, efter fleres Mening, ikke sammenlignes uden med Hofkirurg J. Kristian Wødenbick, en værdig Ven af den Udsøgte, og som ofte besøgte ham.

saasnart ankom nogen, før Spengler strax havde Besøg. Ikke alene Medlemmerne i det diplomatiske Korps, den ene efter den anden; alle Rangs personer; endog adskillige Prindsler kom til ham; selv Hans Kongelige Højhed Kronprindsen, ledsaget af Sin Hofmarsjal J. af Bülow, overraskede ham en Dag i Sommeren 1786. Alle ønskede at omgaaes en Mand som Spengler, og alle have ladet hans Fortjeneste, hans Menneskekærlighed vederfares Ret: alle bleve ligesaa indtagne af hans helvetiske Simpelted og Ærlighed, som af hans Dueltighed som Naturens Forsker og Fortolker. I Almindelighed, stod Spengler sig godt med alle Store; han bevidnede dem sin Højagtelse, og han havde igien Beviser paa deres Forbindtlighed. Vi kunde anmærke her, at den franske Ambassador J. F. Ogier, som opholdt sig her i mange Aar, satte i Særdeleshed Pris paa ham, og indbød ham ofte; at han, flere end eengang, var ved Taffelet hos de hessiske Prindsler og andre Personer af høj Rang.

Da Kabinettet udfordrede en betydelig og stadig Plads, købte Spengler, som i Forstningen boede i Færgestræde, efter faa Aars Forløb, for en billig Priis, et Huus i Silkegaden *), som svarede til hans Ønsker; da han havde

*) Saa kaldet efter et Silkemanufaktur, som var anlagt her i Kristian IV. Tid.

havde ejet det i tredive Aar, solgte han det, og
 købte et andet, end mere rummeligt, i Nabog-
 lavet. Dette har han fra den Tid af stedse be-
 boet, og ingensinde villet afhænde, uagtet
 han kunde bundet paa det. Han elskede ikke
 Forandring; og at flytte et Kabinet, som hans,
 der bestod af saa mange brækkelige og uvurdeerlige
 Ting, var ingen let Sag. Dog blev dette Mu-
 seum en Herlighed uden Nytte, da Alderen ikke
 længere tillod ham dets Brug ved at stige op til
 det, eller at opholde sig ved det. Enig med Fa-
 milie og Venner, besluttede han sig da til den store
 Opoffrelse, at skille det fra sin Boepæl.

Der var Spørgsmaal om, at sælge det,
 snart til Kæiserinden af Rusland, denne Katha-
 rina, som omgaves gierne af Alt, hvad der
 kunde give hende Glæde; snart til den franske
 Republik, hvilken endnu fattedes, siger man,
 en saadan Samling; snart til hiin eller denne
 Fyrste, som kunde være findet at købe det.
 Men, hvilken Forvirring, hvilke Transport-Van-
 skeligheder, og isvrigt hvilken Harme, at en Sam-
 ling, begyndt og fortsat under Regjeringens be-
 flyttende Bevaagenhed, og saa stor Værd for denne
 Hovedstad, skulde bortføres til et fremmed Land,
 eller splittes ad! Spengler, som fortræffelig
 Patriot, foretrak at afstaae den til sin Konge,
 om det endog skulde skee til en meget ringere Pris.
 Ogsaa Fyrsten, som en Følge af den Bevaagen-
 hed, han ærede den Afdøde med, har i Aaret 1804,

for

for den Summe af fem Tusinde Rigsbaler, kjoebt denne herlige Konfylieskat, som indtil videre er bleven opstillet, i samme Orden, paa Rosenborg Slot: og i det mindste skal den altid have Navn af Spenglers Konfyliesamling. Hvad iøvrigt de andre Artikler angaaer, som ere tilbage i Huset, Mineralier, Materier, Bøger, Sjeldenheder, alt det er nu tilfals. Tempus colligendi, tempus divendendi.

Da han, ved sit Embede og ved sine Forbindelser, ofte saae Fremmede, især Franske, fortrød det Spengler tidt, at han ikke i sin første Ungdom havde lært det franske Sprog. Han var dog, ved Hjælp af den franske Skoles Lærer, J. K. Ræber, som gav ham nogen Undervisning heri, kommen saavidt, at han kunde udtrykke sig taalelig, især over Naturhistoriens og Kunstens Gienstande, og ved saadanne Lejligheder, hvor han ikke havde Grund til at frygte for en streng Kritik. Saaledes kunde den brave Mand, den Dag jeg lærte at kende ham personlig (i Januar 1787), meget godt udtrykke for mig den Fornøjelse, han følede ved at gjøre mig Bekjendtskab; og, uagtet det Pinlige i en saadan Mellemtale, snakkede vi, i mange Aar, for det meste det franske Sprog. Ogsaa fortrød han, at han ikke havde lært lidt Latin, hvilket Savn ikke kunde andet end hindre ham i sin Læsning og i sine Undersøgelser; et Sprog, som desforuden altid giver Opdragelsen en vis Glæde, der har sin Fordel. Det engelske Sprog, uagtet

dets

dets store Nytte, blev ham altid ubekendt, og han brød sig ikke om at lære det. Hvad det Danske angaaer, var han altfor heftigt indtaget i sit nye Fædreland, til at han ikke skulde lære Sproget, hvilket han snart blev ligesaa fortrolig med, som med sit Modersmaal det Tydske. Han foretrak dog altid Brugen af det tydske Sprog, saavel i Tale som i Skrift. Dette Sprog talte han med sin Familie; og i dette Sprog, som han talte langsomt og tydeligt, underholdt jeg mig saa gjerne med ham, efterat vi ikke længere faldt hinanden til Bæmber med det franske Sprog, saa meget mere, som jeg selv vandt derved.

Spenglers Talenter og videnskabelige Kundskaber erhvervede ham Parnassets Hædning som gavnlig Skribent; og hans Agtelse, uagtet hans Beskedenhed, kunde ikke andet end rygtes. Ogsaa adskillige lærde Selskaber, saadanne hvor man fornemmelig sysselsætter sig med Naturlæren og Naturhistorien, optog ham til Medlem. Er det ikke og ved slige Forbindelser, at Lysets Straaler virkelig udbredes? Han blev allerførst Medlem af det keiserlige leopoldiniske naturforskende Akademi, ved et Patent dateret Halle, den 12te Oktob. 1761 — af det fysikalske Selskab, i Tyrit, den 21de Jan. 1764 — af Selskabet for Naturhistoriens Fremmskridt, i Berlin, den 8de Sept. 1763 — af et lignende i Dantsig, den 19de Dec. 1776 — af det kongelige Videnskabs Selskab i Kjøbenhavn, den 24de April

1778 — af det fysiografiske Selskab, i Lund i
 Skaane, den 7de Oktob. 1778 — af det kurfürstelige Videnskab. Akademie i Erfurt, den 2den
 Oktob. 1782 — af det kongelige Ironhiemske
 Videnskab. Selskab, den 4de Novemb. 1784 —
 af det Stokholmske, Heders. Ledamot, den 29de
 Marts 1797. — Nogle af Diplomerne til
 hans Optagelse i disse Selskaber ere paa Latin;
 og han hilses i det første, nemlig i det kaiserlige,
 paa Grund af hans Indsigter og Opdagelser i
 Mekaniken, med Navn af Archyta tarentini ter-
 tii. Han var ogsaa i det herbærende Naturhistorie-
 Selskab, stiftet af ham, i Forening med Suhm,
 Thyge Kothe, Lønder Lund og Abildgaard,
 1789. — Desuden udnævnedes han, ved konge-
 ligt Reskript af 9de August 1780, tilligemed
 Konferentsr. G. Nielsen og F. A. Müller og
 Etatsr. D. P. Rolle, til at forfatte og udgive
 den pragtfulde Beskrivelse over Landets Myn-
 ter og Medallier: et betydeligt Arbejde, i hvis
 Anledning Forsamlingerne holdtes paa Rosen-
 borg, og som ikke før efter fleer end ti Aars
 Forløb blev fuldendt. Dette Værk, med en
 forudgaaende Indledning, udarbejdet af den lærde
 P. F. Suhm, udkom i 2 Vol., Folio, 1791,
 under Titel: Beskrivelse over danske
 Mynter og Medallier i den konge-
 lige Samling. — Og, i Almindelighed,
 er vor salig Bøns Navn forenet med dette Lands
 meest glimrende.

Speng.

Spengler, med alle sine Fortjenester, at traæde ikke nogen Rang (i en af de ni Klasser), nægtet han flere gange blev, for større Unseelses Skyld, anmodet af sine Belyndere om, at ansøge, hvad man kalder en Karakter: han var i den Henseende uroffelig i sin Vægring; han vilde forblive Lorents Spengler: af hvilke Bevæggrunde? det er noget, jeg afholder mig fra at undersøge. Fri, som han var, for Forsængelighed og Hovmod, og heel forskjellig fra disse, i vore Dage saa talrige, Mennesker, som uroelig hige efter Fortrin, anstille sig som Ypperlige, og hvis Djemed er at hæve sig til store Herrers Rang, som Salomon siger, Ordsprog. XXV. 6, søgte han ingen anden Udmærkelse, end den, som følger med et godt Rygte og er grundet paa Højagtelse; han søgte kun sin Berømmelse i Dyd og Fortjenester; han trængte kun efter, hvad der er sandt, anstændigt og retfærdigt, som Paulus siger, Phil. IV. 8. Den forsængelige Menneskehob har, uden at kunne nægte ham sin Fortjeneste, seet i ham en ukarakteriseret Mand, som man kaldte blot ved sit Navn: sande Kienere have betragtet ham som ophøjet over blotte Titler. Dog det, hvorover man maaskee kan sættes i Forundring, ihenseende til en Mand lige saa ovet i Kunsterne og i Naturvidenskaberne, som god Æsthetiker, det er, at han ikke indtraadte som Professor ved Akademiet for de skønne Kunster, hvor

hvortil det synes, at Kunstammerforvalteren
borde være et fuldberettiget Medlem.

Det er nu Tid at betragte L. Spengler un-
der de interessante Forhold som Egtemand og Fa-
miliefader. Han skyndte sig ikke med at gifte
sig, og tog ikke denne Bestemmelse før i sit 36de
Aar. Den 31de Juli 1756, ægtede han
Gertrud, Sabine Trott *), fød her i Staa-
den, en ung Pige, sytten og et halvt Aar, Datter
af Johan-Gaspar Trott, en Saksler, Skri-
ver paa Toldboden, og af B. Munzinger, fra
Basel. Hun var et af deres sex Børn **). Spenge-
ler har levet med hende lykkelige Dage, hvil-
ke, under dette Synspunkt, denne værdige Kones Død
satte en Grændse for. Efter tolv Dages Syg-
dom, døde hun den 16de Maj 1789. Da han
ønskede at forsikre sin Hage en anstændig Pension,
ifald han først ved Døden var afgaaet, hvilket var
sandsynligt, havde han i Aaret 1776 indsat for
hen.

*) J. Rud. Ræber, fra Arau, Egteparrets Ven,
allerede nævnet ovenfor, forfattede et Epithala-
mium (Bryllupsvers) i denne Anledning, under Ti-
tel: Aufdas Spenglersche und Trottsche
Hochzeit-Fest, 2c. Folio, Kopenhagen, 1756.

***) De fem andre vare Sønner, hvoraf to eller tre
have giftet sig: men een, Major Trott, død i Aar-
hus, har efterladt Afkom, nemlig en eneste Søn,
Hans-Kazimir, som er død ugift 1797, i en
Alder af 30 Aar.

hende i Enkekassen. Da Spengler, ved denne Leilighed, maatte opgive sin Alder, lod han i Schafhausen, sit Fødested, tage en Udskrift af Kirkebogen, hvor Antistes (Kirkeforstanderen) J. H. Oswald siger om vor fiære Afsøde: Vir præclarissimus variaque doctrina ornatus, quo cive Schafhusia gloriatur, &c. &c. Spenglers Hustru havde et muntert Lune, besad Kundskaber, talede og skrev temmelig vel Fransk; men især forstod hun fuldkommen huuslig Indretning og Styrelse; det var den Hustru, som skikkede sig for ham, en Medhjælper ham liig (I Mosb. 2, 7.), og som havde hans hele Fortrolighed; det var bogstavelig sandt, hvad jeg sagde om hende i en Gravskrift, den kraftfulde Hustru (Ordsp. XXXI). Pastorerne Kemnitz og Maurenbrecher, Husets Venner, indrykkede ligeledes Epitafier over den Afsøde i Adres. Nvisen. I! hendes Afskom, og alle I som kiendte hende! visselig, I velsigne hendes Erindring. Virtutis nescit vivida fama mori.

L. Spengler havde i sit Egestkab otte Børn, tre Sønner og fem Døtre, hvis Optegnelse følger her:

1) Bernhardine, fød den 30te Marts 1758; gift, den 21de Januar 1779, med Johan. Jakob Frölich, fra Bruck i Sveits, Handelsmand, siden efter kongelig Agent *);
Enke

*) Fød den 1ste Maj 1746, af Kanzeleren i denne Stad, hvis Hustru var en Søster til Baron Iselin. Kom her i Aaret 1774, paa sin Tilbagerejse fra London, efter sin Onkels Tilskyndelse.

Enke efter ham siden Aftenen den 7de April 1801: et Egetskab velsignet med mange Børn.

2) Johanne-Konradine, fød den 1ste April 1760; gift, den 20de Februar 1778, med Emanuel Basler, fra Basel, Garvermejer *). De have ingen Børn.

3) Gertrud-Maria, fød den 1ste Januar 1762; gift, den 20de Marts 1782, med Thomas Potter, fra Edingburgh, Handelsmand **); død den 1ste August 1785, efterladende sig tvende Døtre, som overlevede hende kun i kort Tid ***).

4) Lorents, fød den 27de Oktob. 1763; forsynet 1784, med Bentebrev paa sin Faders Embede, i hvilken Anledning han gjorde nogle Rejser; død, ugift, den 28de Maj 1801.

5) Juliana-Maria, fød den 15de Desember 1765; gift, den 25de Juni 1787, med
E 2 Ferd.

*) Fød den 18de Juni 1743, kom her i Januar 1772.

***) Fød 1746 den 24de Maj, kom her 1778.

****) Katharine-Gertrud (Ketty), den ældre, død, 4 Aar og 2 Maanedes gammel, den 1ste Juni 1787; og Bernhardine-Marie, død nogle Uger efter sin Moder. Th. Potter, Enkemand efter G. M. Spengler, har giftet sig igien tvende gange: første gang, den 1ste Marts 1789, med Jnger-Marie Wismer, død den 19de s. M.; anden gang, den 3die Maj 1794, med Jnger-Dorothea Hertz, som han har treende Børn med.

Ferd.: Ludvig Mourier, fra Genf, den ene af Præsterne ved den fransk-reformerte Menighed, siden Pastor primarius *); død, om Aftenen, den 4de Maj 1799, efterladende sig tre Børn.

6) Johan: Konrad, fød den 22de Juli 1767; forsynet, siden 1789, med Exspektanse paa Faderens Embede; ikke gift.

7) Johan: Gaspar, fød den 16de Juli 1772; død paafølgende 13de Januar.

8) Gasparine, fød den 30te Desember 1773; ugift.

Af de syv Børn have alene tre, nemlig Fruerne Frølich, Potter og Mourier, gjort L. Spengler til Bestefader. Og da Fru Potters Børn ere døde for lang Tid siden, indskrænkes Børnebørnene, som Spengler har efterladt sig, til Frølich's og Mourier's (med J. M. Spengler) Efterkommere. Jeg hidsetter her Optegnelsen, og tilføjer endog dem, som Døden har berøvet os, af hvilke to allerede vare temmelig fremvoxne.

1)

*) Fød den 12de Novemb. 1754; indviet til Præstestanden i Zürich, den 20de April 1780; siden Apostel-Minister og Kateket i sit Fædreland, indtil hans Kald hertil i August 1786. Efter 4½ Aars Enkemandsstand, har han giftet sig igien, den 2den Desemb. 1802, med M. S. v. Harboe, i hvilket Ægteskab han er Fader til tvende Børn.

1) Frolichske Familie. Anna, Eliza, bet: Bernhardine, fød den 7de Juli 1780, død den 21de April 1806, af en langvarig Sygdom, hvilket Dødsfald forarsagede stor Sorg. — Johan: Jakob, fød den 19de August 1781, opofret til Handelen. — Maria: Margareta, fød den 28de Februar 1783. — Gottlieb: Lorents, fød den 1ste Januar 1785, død den 19de om Aftenen, den Dag han var døbt. — Henrik: Lorents, fød den 26de Juli 1786, bestemt til Handelen, for nærværende Tid i Bordeaux. — Juliane (min Geddatter), fød den 6te Juni 1789. — Karl: Emil, fød den 28de Marts 1791, død efterfølgende 7de September.

2) Mourierske Familie (fra Spenglers Side). David: Alfonsus, fød den 9de April 1788, en haabefuld Dreng, død den 18de Maj 1795. — Julie: Tertrud, fød den 4de Juni 1790. — Georg: Edvard, fød den 25de Juni 1792, opofret til Studeringer. — Konrad: Emil, fød den 11te April 1795, indskrevet i Søe:Staaten fra September 1801, og virkelig Kadet siden Sept. 1806. — Zélie: Alfonsine, fød den 11te September 1797, død efterfølgende 24de Januar.

Et Ord om Oprindelsen til mine Forbindelser (saa lidet i Sandsynlighedernes Orden) med den salige Spengler, vil ikke staae her paa uret Sted. Jeg erindrer mig med en levende Bøielse det Tidspunkt, saa vigtigt for mig,

nig, Mandagen den 15de Januar 1787, da jeg, indført i hans Huus ved min tydske Embedsbroder J. G. Maurenbrecher, gjorde Bekiendtskab med denne agtværdige Mand og med min afbøde Kone, som jeg allerede havde hørt fordelagtig omtale. Det var ikke stort over to Maaneder siden min Ankomst her fra Genf. Hvilken om Modtagelse, endskiøndt han kiendte mig alene af min Indtrædelsesprædiken, i hvilken han havde indfundet sig! hvilken udmærket Agtelse, uden Tvivl som for en Lærer af den Religion, han holdt højt i Ære, erfarede jeg ikke fra hans Side! med hvilken Forblindelighed og Godhed viste han mig sit Kabinet, alle sine Sjeldenheder, hvoriblandt det Dyrebæreste, min Juliane, jeg saae hende paa denne Dag første gang kun i Forbigaaende! Og i de følgende Besøg, som Gaderens Godhed forbandt mig til at gientage hos ham, der forstyrrede flere end een Ægteskabsplan, hvilken Glæde for den brave Mand, Vidne til den selskabelige Omgangs Afvekslinger, og som troede mig i et temmelig godt Embede, at see den Behag, hans dydige Datter og jeg snart fandt i hinanden! hvor almindelig eenstemmig Familien var i, at vise mig Bevaagenhed, og (saa at sige) paaafhynde selv Forbindelsen *)! Saaledes var min lykkelige Stilling.

*) Vi bleve trolovede for Maanedens Udlob. Der fattedes kun til vor fuldkomne Glæde, paa denne Lykke

ling. Behøvedes endnu mere, endskiøndt dette Huus ikke var af min Menighed, for at heste mig inderlig til det, og at opofre det enhver anden Udfigt?

L. Spengler, i et vantro og letfindigt Tidrum udmærket ved sin Gudsfrugt og ved sin Tro, var ikke affkildret, naar man kun løselig berørte dette vigtige Punkt, Hovedsagen i hans Løvtale. I Gravskrifterne gives altsor ofte den Titel af gudfrygtig og retskaffen Mand, af sand Kristen, til saadanne Afdøde, som kun lidet fortjene den. Her, kunne vi sige med Sandhed: Spengler var et Mønster, nemlig Kristen i Mand og Sandhed, hvilket jeg med Beundring blev vaer fra den første Tid. Han kiendte og udøvede sin Religion: han havde læst og overvejet det Læste; og havde saa megen Læsning i de hellige Bøger, at han altid var istand til (hvilket var hans Lyst), at anføre heldige og opbyggelige Tankesætninger, uden nogen Kunstlen. Han elskede Lysen, og drog Nytte af de Mænds Oplysninger, hvis Stand forpligter dem til Granskning: men beskyrtses over de tydske Opklare-
re & Yderligheder, hvilke sigtede til, syntes ham,
at

Iyffelige Dag, (for ikke at tale noget om Graværelsen af min egen Familie,) at hendes Søster og Svoger Vasler paa den Tid opholdt sig i Sveits, hvorfra de ikke kom tilbage, for 1794.

at rokke Grundvolden, fattede han med Toje Mistro til Oplysningsmændene og Heterodoxerne. Geistlige vare ham et kjærte Selsskab, især naar deres Scands Land fremlyste i deres Aldfærd; og med de fleste stod han i Forbindelse, formedelst lige Grundsatninger. Det er udenfor al Tvivl, at dersom han, med saa megen Videnskab og Dyd, var bleven ansat i det hellige Læres Embede, han da havde underviist med den mest apostoliske Nidkiærhed, og med heldig Fremgang.

Men der er flere Maader at opbygge Kirken paa: Medlem af den tydsk reformeerte Menighed *), blev L. Spengler, hvis oplyste Menneskekærlighed var bekiendt, i Januar 1760, under Stubenrauchs og Wilhelmis Pastorat, en af Diakoni eller af de tjenende Forstandere ved denne Kirke; et Embede, som gav ham Sæde i Presbyteriet og Deel i Bestyrelsen. Han blev i denne Tjeneste den bestemte Tid; derpaa, ifølge Kirkens Vedtægt, indtraadte han igien, som Eldste eller Senior (Presbyter-Laikus), den 7de Januar 1778. Da de sædvanlige fire Aar, Tiden for Senioratet, vare udløbne, blev han

anno:

*) I denne Familiens Sognekirke bleve alle Spenglers Born døbte, som og de, der have levet, konfirmerte, undtagen den sidste (Gasparine), der blev antaget til den hellige Kommunion af Pastoren hendes Svoger, i hans Præstegaard, den 2den Sept. 1782.

annodet, uagtet Reglementerne, at forblive endnu i dette Embede; han bestyrede det værdigen, og fratraadte det ikke, før ved Enden af 1789, kort efter vort Jubileum: og, i Betragtning af den billige Højagtelse, der skyldtes ham, vedblev han, skiondt Ex-Veldste, at tage Deel i Alt, hvad der foretoges af Vigtighed i Kirken *), i hvilken Henseende man aldrig undlod at raadføre sig med ham. End videre var, siden 1766, den økonomiske Forsorg for begge reformerte Menigheders fælles Udgifter, overdraget ham: en Forretning, som han efter begge Presbyteriers Ønske, hvilke havde Prøver paa hans Nøjagtighed og Nidkærhed, vedblev at bestyre, og som han ikke fratraadte, før i Begyndelsen af Aaret 1804. Hvilken Pris satte Spengler ikke paa Alt, hvad der angik Kirken og Religionen! hvilken Nidkærhed for sin guddommelige Mesters Ere besjælede ham ikke! hvilken Glæde var det ham ikke, brændende af Lyst til Herrens Huus, at stige ind i Templet! hvilken Kirke-Veldste, endelig, ærede mere Heligheddommen? Dersom det, i de sidste Aar, voldte ham

*) S. Ex. (foruden hvad der angik vort Jubileum i Nov. 1789) Antagelsen af de nye Reglementer, i April 1793, og Indførelsen af den nye Kirkesange-Samling, i Aaret 1804. I Almindelighed var L. Spengler, i sin Tid, saavel som P. Lutein og R. A. Fabricius, af de utrætteligste i Forretningernes Bestyrelse.

ham Rummer, at han ikke kunde gaae ud (ha! hvor det fordommer vor Tids straffældige Lige-gyldighed!) var det især, ja var det især med Hensyn til Gudsdyrkelsen, som han havde gjort til sin Glæde, og som intet i Verden holdt ham skadesløs for.

Efter hvad der er sagt om Spengler, denne saa driftige Mand, har man næsten glettet, hvad Plan han havde lagt for sit Liv og sin Moroe. Hans Sysselsættelser, i Almindelighed, som man af det foregaaende kan have lagt Mærke til, vare saa forskellige, at Afvevling med dem var tilstrækkelig til hans Forfriskning, og at han ingensinde kiendte Kedsomhed. Samtaler i ethvert Tilfælde over hans Forretningers Gienstande, smaa Spadsereure, Dagens Nyheder, Politiken, i hvis Omvæltninger han tog Deel indtil sin Død, skaffede ham noksom Hvile og forskionede hans Gritimer. Hans dyrebare Familie og hans Venner (især efterat han ikke arbejdede mere, og ikke havde længere sine Konfyllier), Læsning efter hans Smag, undertiden smaa huslige Konserter, i hvilke hans yngste Datter, som fortreffelig spillede paa Klaver *), udgjorde Hovedpartiet, gjaldt ham mere, end
alle

*) Den ældste Søn, død i Aaret 1801, var ogsaa Tonekunstner. Det var af ham min Søn Edvard, fra sit ottende Aar af, lærte forit noget af Kunsten.

alle Skuespil. I sin Ungdom havde han havt nogen Smag for Flojten, men han øvede sig ikke længe. Hvad man kalder Spil, denne selskabelige Nødhjelp, var ingen for ham, der ikke engang kiendte Kort. Hvad Behag skulde en Mand som Spengler kunnet finde deri? Han fandt Udspredelse og Glæde nok i en fornuftig Samtale, hvori man gierne overlod ham at føre Ordet; og han tiltrak sig altid Opmærksomhed ved sine, endog de oftest gjentagne, Fortællinger. Hvorledes vor Spengler, Musernes og Fredens Ven, betragtede de militære Øvelser og alt hvad der ligner Krig, denne sørgelige Kunst, som næsten enhver Stats-Borger i vore Tider bør kiende, behøver jeg ikke at tale et Ord om. Han var, til Trods for Moden, i ingen Klub, og han trængte ikke dertil. Han hørte ikke heller til Frimurer-Selskabet: han havde altid, af let begribelige Grunde, en just ikke saa ganske fordelagtig Mening, som ikke kunde gjøre ham det hengiven. Isærdeleshed syntes han ikke om, at see i dette Samfund Mænd af ærværdige Titler, Geistlige, Præster ... Men, lad os ikke tale mere om en saa ommelig Sag, vi maatte ellers udlægge os med mange Personer.

Efter den gamle hollandske Kapellan G. Th. Grimme i Død (Des. 1799), var L. Spengler den Ældste blandt de Fremmede i denne Hovedstad, og havde endnu Haab om nogle gode Leve-Aar. Søde han end, i den sidste Tid, Alderdommens Svag.

Svaghed, var han dog endnu munter og sund. Han var, endskiøndt han tragtede efter de uden Sammenligning højere Forhaabninger, et levende Vidnesbyrd paa hvad St. Paulus siger, at Guds frygt har allerede Forjættelser for det nærværende Liv. Uagtet han gistede sig sildig, saae han dog sin Familie opdragen og i god Forsatning. Han havde været en saa god Søn; han fortjente at være lykkelig Fader. Alle hans Børn, som vist have Grund til, at føle sig hædrede ved en saadan Fader, forskaffede ham Glæde og vare hans Krone; en billig Belønning for hans Omsorg for dem: og som hans Døtre ikke eftergav nogen i Hengivenhed for denne agtværdige Fader, tog han det ikke i Betænkning, at ansøge for dem, at de, ihenseende til Arven, maatte sættes paa lige Fod med deres Brødre (hvori disse havde den Edelsmodighed at samtykke): hvilket ogsaa blev tilstaaet ved kongeligt Samtykke af 7de Januar 1791. I Sommeren 1799 erholdt han ogsaa Bevilgning, at hans yngste Datter, hans tro Selskaberinde i Alderdommens Dage, strax blev, efter hans Død, kiøndt myndig. En, af! ikke almindelig Lykke i en Faders Stilling, og hvorfor han med Tølelse aldrig afstod at takke Gud. Maaskee det manglede i hans Lykke, at see sin eneste Søn kasse ham Børnebørn, som kunde forevige hans kiære Navn, uagtet han, i den Henseende, var rigelig skadesløs ved tvende af sine Døtre.

Intet Menneske har i en lige lang Række af Aar, nydt en varigere Sundhed. Dertil var den første Grund (hvilket han ofte med Taksigelse bevidnede), hans sunde og stærke Legemsbygning, hvori hans Børn ligne ham; dernæst hans Klogskab og Maadehold, hans virksomme, ædruelige og ordentlige Liv, hvilket han altid førte; og endnu kan man tilføje, hans rolige Samvittighed, hans jævne Lune, Fritagelse fra disse Lidenskaber, som paa eengang bekrige baade Sjælen og Legemet. Ikke heller kiendte han Forkølelsesgigt eller Podagra, ikke nogen af de Svagheder og af de Sygdomme, som Umaadeligheden sædvanlig paafører; og hans Mund, fuldkommen sund, var ikke berøvet en eneste Tand. Han kunde, som Benjamin Franklin, en af disse Wiise, som han agtede, gientage af Erfarenhed, at Mennesket holder sine Dage i sin Haand; efter som Levetiden virkelig beroer paa, at fve Uderligheder. Af Naturen havde han nogen Førlighed, som han ved mere Bevægelse, havde kunnet formindste, hvilket vilde endnu have forlænget hans Levetid. Men, lader os ønske os til Lykke og takke Gud, som lod ham med Brugen af næsten alle hans Evner, opleve en Alder, som faa Mennesker opnaae i vore Dage; en Alder, som lod ham overleve faa mange Venner og Samtidige; en Alder, udover hvilken, modig, som han var, af Jordens Ting, han skulde have blevet altfor fremmed i denne Verden og altfor

ubehagelig for sig selv. Han var for lang Tid siden moden for Himlen: han længtes efter, at forlade dette Elendighedernes Opholdssted, hvor Scenen, takket være Menneskernes Ondskab, bliver mørkere og mørkere: han længtes, efterat have stridit den gode Strid og bevaret Troen (2 Tim. IV. 7), at gaae bort herfra, ad Vejen for alle Mennesker, til sit rette Fædreland. Hans Aftagelse blev endelig følelig; og i den sidste Uge, sørgelige Forvarsel for os! blev han sengeliggende. Han havde fyldt 87 Aar og tre Maaneder, da han, hvad Legemet angaaer, udsluffedes aldeles, Søndag Eftermiddag, den 20de Desember 1808.

Man kunde ikke ønske denne Rettskafne en roligere Død, da han endelig maatte forlade os. Den følgende Torsdag, Dagen før Juul, beviiste hans Børn og Bornebørn ham de sidste Pligter; og han blev jordet paa den tydske Menigheds lille Kirkegaard her, bag Templet, hvor den Saliges Sjælesørger, den agtede Pastor J. J. Berkenhout *), holdt en kort og rørende Sørgetale over ham, Apok. XIV. 13. Der hviler nu vor Spenglers jordiske Deel ved Siden af en værdig Egtefælle og andre kiære Personer, som nu samles med hunden i Hrens og Herlighedens Boeliger.

Hans

*) Ankommen først i Sept. 1806, som Pastor N. Kr. von Gehrens Efterfølger, har ikke havt den Fordeel at kiende den Afdøde, uden af hans gode Navn og som Besøger.

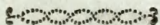
Vor nu salige Dens Portrait, forskiellige gange malet og stukket, og sidste gang Aar 1802, forestiller ham, som han var her i Livet, af en redelig Karakter, som Videnskabsmanden, med sand Fortjeneste, og med de udmærkende Egenheder af Naturens gudhengivne Forfatter og de smukke Kunstens Ven. Hans herlige Udsyn, som under Bestuelsen tiltrækker sig vor Yndest, rører eder, indtager eder, finder I ganske efter Naturen. Men fremfor alt forbliver han, denne ærværdige Fader, indgravet i sin Families og i alle sine Venners Hjerter, som helligen bevare hans Erindring.

I Folge den Grundsætning, at en Mindetale kun bør fremstille Manden, for saavidt han adskiller sig fra Almeen-Klassen; vil man maaskee finde denne Levnetsbeskrivelse alt for vidtløftig, især paa Grund af den omstændelige Families Beretning. Men Mangel paa Tid til at glatte og forkorte Stilen, og den Nødvendighed dog ikke altfor længe at tilbageholde denne Lovtale, maae tjene os til Undskyldning.

Kjøbenhavn, i Februar 1808.

F. L. MOURIER.

Die vorliegende Arbeit ist eine Fortsetzung der von dem Verfasser
 im Jahre 1847 veröffentlichten Schrift über die Geschichte der
 Stadt Bielefeld. In demselben Werke wurde die Geschichte der
 Stadt bis zum Jahre 1787 behandelt. In der vorliegenden
 Schrift wird die Geschichte der Stadt von dem Jahre 1787
 bis zum Jahre 1847 dargestellt. Die Geschichte der Stadt
 ist in drei Theile getheilt. Der erste Theil enthält die
 Geschichte der Stadt bis zum Jahre 1806. Der zweite
 Theil enthält die Geschichte der Stadt von dem Jahre 1806
 bis zum Jahre 1815. Der dritte Theil enthält die
 Geschichte der Stadt von dem Jahre 1815 bis zum Jahre
 1847. Die Geschichte der Stadt ist in drei Theile
 getheilt. Der erste Theil enthält die Geschichte der
 Stadt bis zum Jahre 1806. Der zweite Theil enthält
 die Geschichte der Stadt von dem Jahre 1806 bis zum
 Jahre 1815. Der dritte Theil enthält die Geschichte
 der Stadt von dem Jahre 1815 bis zum Jahre 1847.

Die vorliegende Schrift ist eine Fortsetzung der von dem
 Verfasser im Jahre 1847 veröffentlichten Schrift über die
 Geschichte der Stadt Bielefeld. In demselben Werke wurde
 die Geschichte der Stadt bis zum Jahre 1787 behandelt.
 In der vorliegenden Schrift wird die Geschichte der Stadt
 von dem Jahre 1787 bis zum Jahre 1847 dargestellt.
 Die Geschichte der Stadt ist in drei Theile getheilt.
 Der erste Theil enthält die Geschichte der Stadt bis
 zum Jahre 1806. Der zweite Theil enthält die
 Geschichte der Stadt von dem Jahre 1806 bis zum
 Jahre 1815. Der dritte Theil enthält die Geschichte
 der Stadt von dem Jahre 1815 bis zum Jahre 1847.

Die vorliegende Schrift ist eine Fortsetzung der von dem
 Verfasser im Jahre 1847 veröffentlichten Schrift über die
 Geschichte der Stadt Bielefeld. In demselben Werke wurde
 die Geschichte der Stadt bis zum Jahre 1787 behandelt.
 In der vorliegenden Schrift wird die Geschichte der Stadt
 von dem Jahre 1787 bis zum Jahre 1847 dargestellt.
 Die Geschichte der Stadt ist in drei Theile getheilt.
 Der erste Theil enthält die Geschichte der Stadt bis
 zum Jahre 1806. Der zweite Theil enthält die
 Geschichte der Stadt von dem Jahre 1806 bis zum
 Jahre 1815. Der dritte Theil enthält die Geschichte
 der Stadt von dem Jahre 1815 bis zum Jahre 1847.

